

Stavebně historické průzkumy pražských vesnic (Zličín, Lysolaje, Ďáblice, Klukovice)

Hlavní město Praha obsahuje dnes více než sto vesnických sídel, která si mnohdy uchovala původní dispozici i venkovský charakter. Mnohá z nich obsahují pozoruhodné tradiční vesnické stavby. Spolu s proslulým statkem Vraných v Bohnicích a Knorovým statkem v Dolních Chabrech jde bez nadsázky o stovky usedlostí a stavení, doposud v naprosté většině nepublikovaných a neznámých, mezi nimiž jsou budovy se středověkými částmi, stavby renesanční i barokní, vedle hodnotné architektury z období klasicismu i řady špičkových staveb eklektických. Nejedna z takových budov přitom v nedávné době zanikla, často bez jakékoli fotografické nebo plánové dokumentace. Zde vyvstává potřeba studia vesnické architektury jako základny pro uchování a ochranu významných staveb a především sídelních celků v okolí historického šestiměstí metropole.

Kdo zná mezerovitost a mnohdy také nesprávnost dosavadního poznání vesnické architektury v okolí Prahy, potvrdí závěr, že o hodnotě dochované zástavby jednotlivých vsí si nelze udělat pravdivou představu bez podrobných průzkumů v místě, zahrnujících mimo jiné prohlídky interiérů jednotlivých staveb. Mnoho vesnických staveb v okolí Prahy skrývá v sobě pozoruhodné klenební, stropní či krovové konstrukce a řadu stavebních detailů, mnohde s datováním, o kterých vnější obhlídka často neposkytne žádnou informaci.

Možnosti pro takovou práci jsou otevřeny ve Státním ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRPMO), kde jsou mimo jiné prováděny stavebně historické průzkumy staveb i sídelních celků na území celé republiky. Vesnickým sídlům v Praze tu byla věnována pozornost až od roku 1984, s výjimkou stavebně historického průzkumu Břevnova z roku 1969 (J. Vajdiš). V letech 1984—1985 byly zpracovány průzkumy Ruzyně, Letňan a Hostivaře (J. Škabrada, T. Dittrich). V letech 1985—1987 byl pod vedením Jana Muka proveden stavebně historický průzkum jižní fronty zástavby Stodůlek, který má co do míry podrobnosti obdobu pouze ve zmíněném průzkumu Břevnova. Ateliér lidové architektury SÚRPMO potom přikročil, vzhledem k současnému stavu architektury pražských vesnic, ke zpracovávání tzv. památkového hodnocení vesnických sídel v Praze, jehož metodika umožňuje prozkoumat více stavebních celků, žet na úkor míry detailu.¹

Z důkladnosti terénních průzkumových prací však nebylo nutno slevit. Elaborát takového průzkumu obsahuje u každé vsi vedle shrnutí stavebních dějin také podrobný katalog jednotlivých usedlostí a stavení vždy s popisem, stavební historií a hodnocením, dále plán s vyznačením hodnotných staveb (srovnatelný například s plánem Ruzyně prezentovaným v tomto sborníku) a podrobnou fotodokumentaci.

Zde předkládaná práce obsahuje souhrnné části průzkumů několika vsí, zpracovávaných ateliérem lidové architektury SÚRPMO v letech 1987—1988.

Ves Zličín, dnes součást Prahy 5, leží na západním okraji hlavního města Prahy, blízko plzeňské silnice.

Řada usedlostí, vytvářejících jižní část zástavby jádra vsi, je vybudována na mírné terase. Pod terasou leží zličínská náves, ne zcela pravidelná, obdélná, orientovaná ve směru východ — západ. Na východě se náves rozšiřuje kolem rybníka, za nímž se na severovýchodě k jádru zástavby přimyká domkářská enkláva. Krajina se ode vsi směrem k severu svažuje. Původ osady je spojen s prameništěm. Pod terasou, pod dnešním čp. 3, vyvěral údajně silný pramen, tzv. Královská studánka, který napájel také tři zličínské rybníky. Podle pamětníka^{1a} změnilo režim spodních vod zřízení vodovodu do Košíř v roce 1912 (Zličínská minerální voda figurovala tehdy na reklamě Košířské sodovkárny, a užíval ji také Smíchovský pivovar).

Zličín je v dostupných písemných pramenech poprvé zmiňován k roku 1045 na falsu z 13. století. Tehdy tu byl břevnovskému kostelu darován jeden člověk.² V roce 1319 tu seděli Bech a Jakub.³ V roce 1407 je zde pak připomínán dvůr (curia) a ves břevnovského kláštera,⁴ který patrně v husitských válkách tohoto svého majetku pozbyl. V 16. století patří část vsi k Hostivícím a část k Tuchoměřicím.⁵

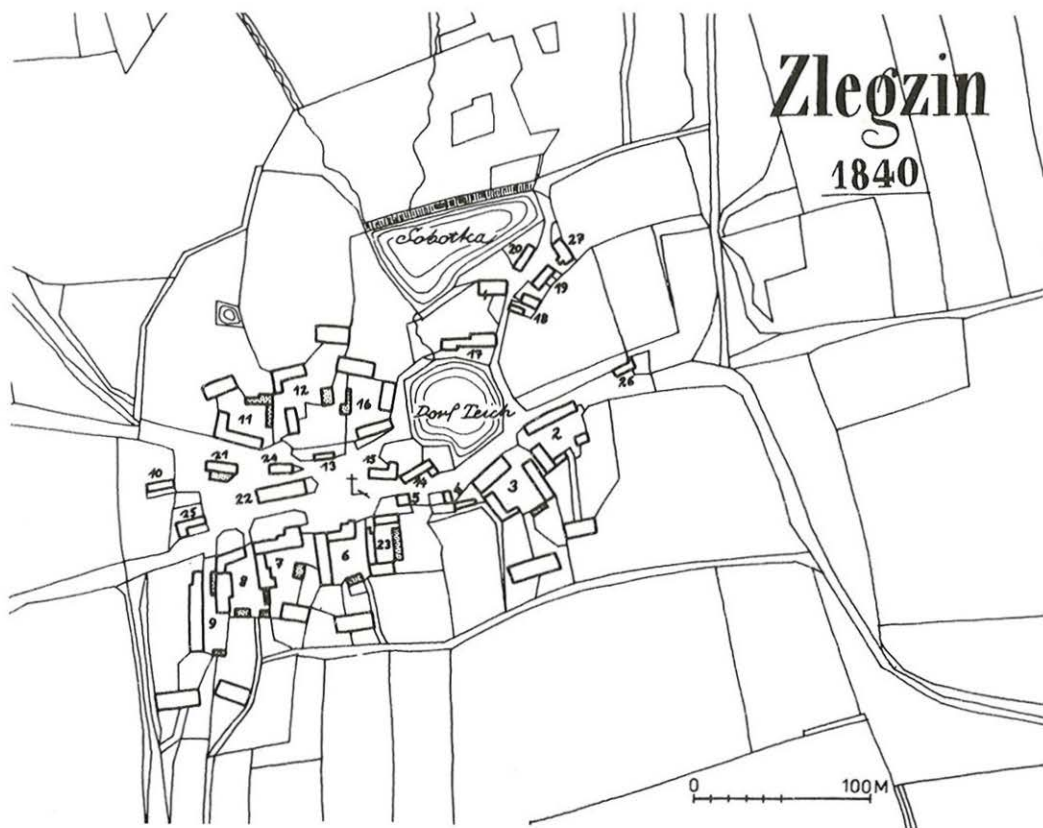
Berní rula dokládá k roku 1654 ve Zličíně osm selských usedlostí (z toho tři pusté), jednu pustou chalupu a jednu pustou zahradnickou usedlost.⁶ Počet tehdejších usedlostí víceméně odpovídá situaci jádra vsi na mapě stabilního katastru z roku 1840 i v současnosti. Je velmi pravděpodobné, že dispozice vsi má svůj původ ve středověku. Lze vyslovit domněnku, že přinejmenším jižní fronta usedlostí byla vysazena v souvislosti se založením klášterního dvora, patrně někdy ve 13. či spíše ve 14. století. Lokalizace zaniklého dvora zůstává zatím v oblasti hypotézy; s ohledem na analogickou situaci jiných klášterních dvorů v okolí Prahy a na přírodní podmínky považujeme za pravděpodobné, že se středověký klášterní dvůr rozkládal v nejvyšším místě terasy ve strategické poloze nad návší, na parcelách dnešního čp. 6 a bývalého čp. 23, v blízkosti pramene.

V tereziánském katastru z roku 1757 je uvedena tehdy ještě panská hospoda, zvaná Radost,⁷ doložená již na Müllerově mapě Čech z roku 1720 na pozdější plzeňské silnici,⁸ jiho-východně od vsi. Ve vsi je tehdy uváděno deset usedlostí a žádný domkář.⁹

Josefínský katastr k roku 1785 uvádí ve Zličíně dvacet popisných čísel, z toho deset sedláků, devět domkářů a jednu hospodu.¹⁰ Ve druhé polovině 18. století tedy vznikla převážná část domkářské zástavby jádra vsi s ostrůvkovitou výstavbou ve východní části návsi, s několika domky při návěsním obvodu a s enklávou o čtyřech domcích, na severovýchodě přiléhající ke vsi, mezi hořejším a prostředním rybníkem.

Struktura zástavby, zachycená mapou stabilního katastru k roku 1840,¹¹ je (s výjimkou rozdělení usedlostí čp. 6) oproti stavu doloženému josefínským katastrem doplněna pouze o několik domků, z nichž tři tvořily ostrůvky v západní části návsi.

Ve druhé polovině 19. a ve 20. století byly postupně rozparcelovány a zastavěny pozemky východně od vsi po levé straně cesty ze Zličína k hospodě Na Radosti a mezi vsí a nádražím.

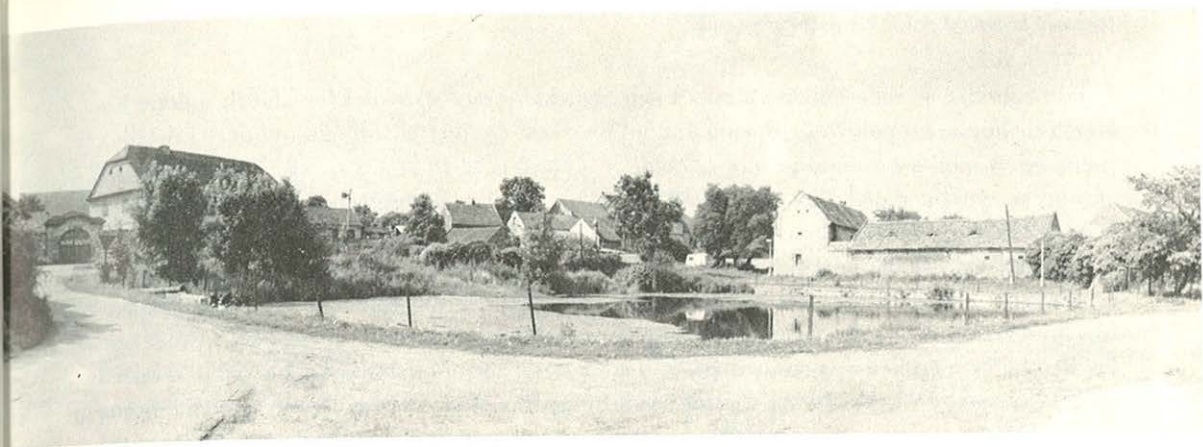
Praha 5 — Zlězin. Ves podle mapy stabilního katastru z roku 1840. Tečkováním pojednány stavby, značené v originálu žlutě. Ostatní stavby značeny červeně.

Na místě cihelny, vzdálené asi 500 m severozápadně od vesnice, která není zachycena mapou stabilního katastru, stojí dnes továrna na stavební stroje. Vlastní jádro vsi zůstalo stranou novější zástavby a tvoří dodnes pozoruhodně neporušený soubor vesnických staveb.

Dochovaný celek obsahuje bohatý typologický rejstřík klasicistních a eklektických architektur uceleně reprezentující stavební činnost ve vsi v okolí Prahy, počínaje sklonkem 18. století.

Nejstaršími stavbami jsou patrně obytné stavení usedlostí čp. 12, patrové, o trojdílné dispozici s dochovanou černou kuchyní a plackovými klenbami, a sýpka patřící k čp. 7, patrová, s pavlačí s profilovanými sloupky a s trámovými stropy.

Klasicistní podoba vsi první poloviny 19. století je bohatě doložena stavbami různých typologických druhů: patrové domy usedlostí čp. 3 (veliká stavba s dvouraktovou obytnou částí a s hospodářskou částí s chlévem a sýpkou, dochovaly se původní klenuté i plochostropé interiéry, krov a řada detailů) a čp. 16 (rovněž s původními interiéry, konstrukcemi i detaily) a jádro přízemního domu usedlosti čp. 11, brány čp. 3, 11 a 12 a zadní brána dvora usedlosti čp. 9, veliké chlévy při čp. 3 a 9, oba s původními plackovými klenbami do pasů, kotce objektu

Praha 5 — Zličín. Panoramatický pohled do návsi od severovýchodu. Vlevo usedlost čp. 2, vpravo usedlost čp. 16. Stav z roku 1987.

čp. 2 zaklenuté plackami, stodoly usedlostí čp. 6 (původně 23), 7, 8, 11 a 12 (poslední z nich je jako jedna z posledních na území hlavního města Prahy zachována nejen ve zdivu, ale ve všech konstrukcích) a domkářská stavení čp. 4, 24 a 27, dochovaná do značné míry v původní podobě.

Praha 5 — Zličín. Klasicistní obytné stavení a brána usedlosti čp. 3 z první poloviny 19. století. Stav z roku 1987.

Pozoruhodná je řada pozdně klasicistních respektive raně eklektických staveb z doby kolem či nedlouho po polovině 19. století: dům usedlosti čp. 6 (s původními interiéry i detaily), brána čp. 9, sýpka s kolnou při čp. 11, chlěvy u čp. 6 a 12 (tyto z roku 1863), hospodářské stavení se sýpkou v podstřeší při čp. 12 (rovněž z počátku šedesátých let 19. století), kolna u čp. 12 (z roku 1864) a kotce se seníkem u čp. 9, klenuté plackami.

Eklektická výstavba poslední třetiny 19. století a z doby kolem roku 1900 vytváří rovněž typologicky ucelený soubor s řadou kvalitních architektur. Připomeňme zvláště obytná stavení s branami čp. 2, 7 a 8, obytné stavení čp. 9, zadní, tj. třetí bránu usedlosti čp. 9 (dnes pod čp. 8), chlěvy u čp. 8 a 3, stodoly u čp. 8, 9 a 3 a deset stavení domkářských. Nejhodnotnější eklektické stavby ve vsi, obytné stavení usedlosti čp. 8 z roku 1876 a obytné stavení a brána usedlosti čp. 2 z roku 1882,¹² vznikly podle projektu Pavla Šafaříka z nedalekých Úhonic,¹³ stavitele, který byl údajně zároveň rolníkem.

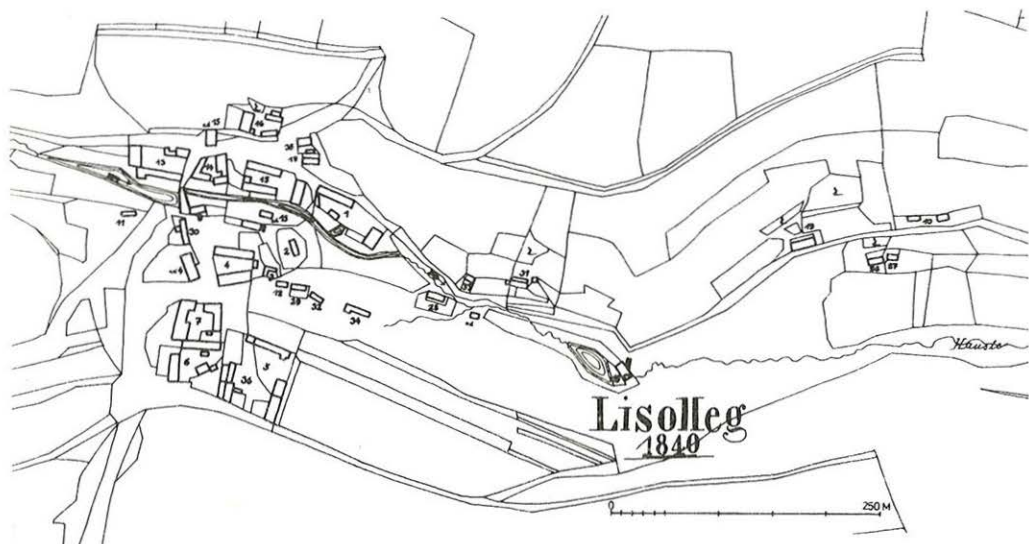
Na počátku 20. století jsou stavební dějiny jádra vsi vlastně ukončeny. V první polovině 20. století vznikly vesměs nevelké stavby, které se v podobě vsi uplatňují minimálně (s výjimkou příznivě působící brány čp. 16), podobně jako tehdejší úpravy budov. Ve druhé polovině 20. století se proměny stavební podoby jádra vsi týkají převážně stávajících budov a působí vesměs negativně (devastace řady objektů pod správou JZD). Nepříznivě se projeví demolicce (čp. 1, čp. 22, křížek na návsi z roku 1845).

Uměleckohistorická pozoruhodnost a památková hodnota zástavby jádra vsi nespočívá pouze v připomenutých architektonických kvalitách jednotlivých staveb, ale především v ucelenosti a nenarušenosti celého souboru. Pozoruhodné interiéry návsi spolu s interiéry dvorů jednotlivých usedlostí, s domkářskou enklávou, rybníky i s dálkovým pohledem na ves, při němž se významně uplatňuje dodnes téměř úplně dochovaný soubor stodol, svědčí o tom, že jádro Zličína stojí mezi dochovanými vesnicemi na území Prahy na jednom z předních míst.

Lysolaje (Praha 6) leží na levém břehu Vltavy, na okraji území dnešní Prahy, severozápadně od centra. Ves leží v údolí potoka, který se vlévá do Šáreckého potoka nedaleko od jeho ústí do Vltavy v Podbabě. Údolím procházela jen cesta místního významu. Lysolaje údajně leží na trase cesty, která prý v raném středověku sloužila jako spojnice Pražského hradu a Levého Hradce. Z této cesty, křížící údolí, která v pozdějším středověku ztratila smysl i význam, měla za potokem, v místech dnešní vsi, odbočovat cesta do Únětic.¹⁴

Ves sama je tvořena jádrem se dvorem a s usedlostmi, rozloženými v údolí potoka, na jeho levobřežní terase i na třech terasách pravobřežních, a zástavbou původně převážně viničních domků a usedlostí podél staré cesty v severním svahu údolí. Do osmdesátých let 18. století patřily k Lysolajím také vinice na levobřežních svazích dolního toku Šáreckého potoka, kde bylo šest vinných lisů a těžiště lysolajského vinařství¹⁵, oproti dvaceti vinicím v údolí Lysolajského potoka tu bylo 74 vinic. Dispozice vlastního jádra vsi vykazuje četné nepravidelnosti především vzhledem k členitému terénu, ale i vzhledem k dodatečným změnám, zvláště v souvislosti s dvorem.

Ves je prvně připomínána listinou Přemysla Otakara II. k roku 1257, která uvádí v Lysola-

Praha 6 — Lysolaje. Jádru vsi podle mapy stabilního katastru z roku 1840. V originálu všechny stavby značeny červeně.

jích dvůr kaple sv. Václava na Pražském hradě.¹⁶ Kolem roku 1370 pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimi prodal poplužní dvůr v Lysolajích Ješkovi Slánskému,¹⁷ který zde roku 1390 zemřel. V témže roce je připomínán Jan z Lisolaj.¹⁸ Není ovšem jisté, zda v Lysolajích také sídlil, nelze však vyloučit, že tu Ješek vybudoval sídlo, na kterém by pak seděl také Jan. Hypotetické panské sídlo by pak zřejmě stálo v nejvyšším místě dvora, přibližně v místech dnešní sýpky a obytného stavení čp. 5. V roce 1454 je v Lysolajích uváděn pustý dvůr.¹⁹ Dědin pustého dvora se v roce 1519 ujali údajně dva hospodáři.²⁰ V 16. století je část vsi v držení pražského kostela, větší část vsi je připojena k statkům nejvyššího purkrabství.²¹

Lokalizace původního Lysolajského dvora je jednoznačná: dvůr ležel nad vesnicí, na okraji třetí pravobřežní terasy potoka, na místě dnešního dvora (čp. 5 a 36) a usedlostí čp. 6 a 7, na parcele přibližně čtyřúhelné, o rozměrech asi 130×90 metrů.

Berní rula dokládá v Lysolajích šest pustých velkých usedlostí a v části pod Babou devět drobných hospodářství (z nich jedno pusté), zřejmě viničních. Šest usedlostí, uváděných berní rulou, odpovídá pozdějším celolánovým usedlostem čp. 1, 4, 13 a 15, pozdějšímu dvoru (čp. 5 a 36) a usedlosti, která tehdy ještě slučovala následně rozdělená čp. 6 a 7 (podle berní ruly to byl Šternberkovský dvůr). Její parcelace nejpravděpodobněji spadá do druhé poloviny 17. století.

K roku 1713 je ve fsi tereziánského katastru uváděna dvojice mlýnů:²² jeden odpovídá dnešnímu čp. 18, druhý byl na Šáreckém potoce (nyní v Dejvicích, dříve čp. 43, dnes čp. 85).²³

Tereziánský katastr (1757) uvádí sedm velkých usedlostí, čtyři menší usedlosti a patnáct malých hospodářství a domků,²⁴ převážně asi na vinicích, dílem v Šáreckém údolí. V domínálu jsou uváděni emflyteuti, kteří najímali dvůr nejvyššího purkrabství.²⁵

Josefínský katastr (1796) uvádí 28 popisných čísel již bez budov, ležících v Šáreckém údolí.²⁶ Jím zachycené usedlosti a domky vesměs odpovídají dnešní situaci. Stabilní katastr²⁷ zachycuje k roku 1840 přírůstek devíti čísel popisných, vesměs domků (s výjimkou jednoho zahradníka a usedlosti, vzniklé při rozdělení bývalého emfiteutického dvora) v údolí i v jádru vsi, kde vznikly tři drobné usedlosti na okraji druhé levobřežní terasy (čp. 16, 17 a 35).

V době kolem poloviny 19. století vznikly obě kapličky: kaple na návsi v letech 1840—1857²⁸ (nebo snad již v roce 1820) a kaple u pramene potoka v roce 1863. Zástavba se ve druhé polovině 19. století (převážně až na jeho konci) rozrůstá údolím k východu i k západu, zahušťuje domkářskou zástavbu v údolí a zastavuje pozemek podle nové cesty v levobřežním svahu nad potokem. V roce 1918 mají Lysolaje 97 čísel popisných.

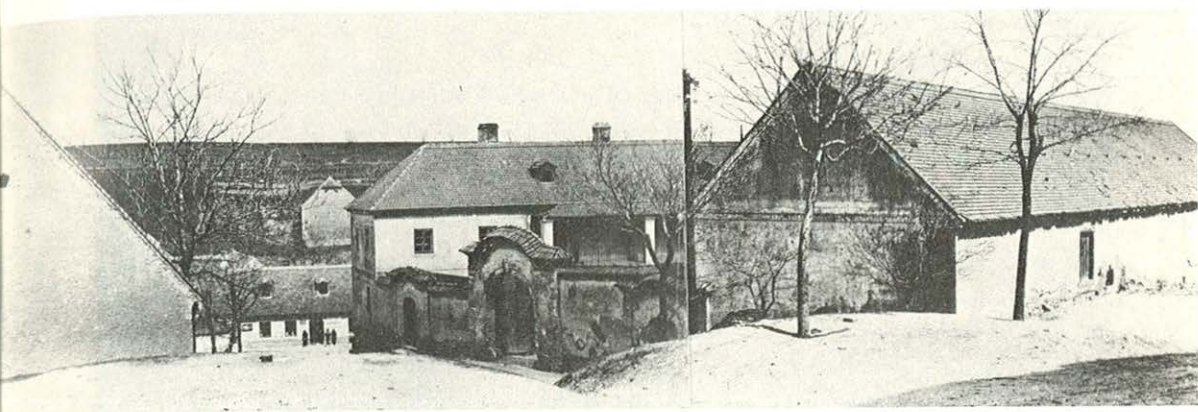
Ve 20. století vzniká škola (1934) západně od jádra vsi a za ní zástavba rodinnými domky, které dále vyrůstají i v údolí. Pozoruhodný je pitoreskní ostrůvek dělnické zástavby (tzv. Kolonka) deseti domků, postavených ve svahu pode dvorem v návaznosti na starší domkářské stavby.

Do druhé světové války je vývoj zástavby údolí téměř ukončen. Stávající budovy vytvářejí z jádra vsi soubor renesančních, barokních, klasicistních a eklektických architektur různých typologických druhů. Nejstarší dochovanou stavbou je zřejmě jádro obydlí dvora čp. 5 a 36 s dochovaným interiérem vinného sklepa nejpozději ze 16. století a s fragmentem brány, rovněž pravděpodobně ze 16. století.

Mezi nejstarší dochované stavby dále patří jádro usedlosti čp. 7 se zachovaným nárožím a úseky zdíva, dnes obtížně vymezeného rozsahu. Tuto stavbu nelze zatím přesně datovat, vznikla nejpravděpodobněji až po Bílé hoře, v 17. či 18. století. Další z nejstarších staveb v Lysolajích je zděná patrová sýpka v usedlosti čp. 6 s valeně klenutým přízemím se dvěma páry trojcípých výsečí. Byla snad postavena při rekonstrukci usedlosti po třicetileté válce ve druhé polovině 17. století, nejpozději v první polovině 18. století; zatím však nelze vyloučit ani její vznik v předbělohorském období.

Nejen mezi lysolajskými stavbami, ale i v širší souvislosti mezi vesnickými stavbami v okolí Prahy, mají významné místo budovy zmíněného lysolajského dvora (čp. 5 a 36), vzniklé při jeho přestavbě na konci 17. a v první čtvrtině 18. století²⁹ (sýpka, stodola, rozšíření sklepa, přestavba obytného stavení). Architektura těchto staveb je ještě raně barokní, u stodoly a sýpky s dochovanými původními průčelími (štíty, zbytky polychromie a do omítky rýsovaných prvků aj.), v interiérech se dřevěnými konstrukcemi, dochovanými s výjimkou krovů, zvláště u sýpky, v pozoruhodné úplnosti a s dalšími detaily. Spíše až pozdně barokní (respektive klasicistní) je zachovaná severní brána dvora. Zcela odlišná monumentální raně barokní jižní brána zanikla až ve 20. století.

Po typologické stránce bohatý je soubor klasicistních architektur z konce 18. a z první poloviny 19. století: brány čp. 1, 6 a 7 a branka čp. 4, domy usedlostí čp. 1 a 4 (zde je dochována celá dispozice s řadou klenutých interiérů), výměnek při čp. 13 s dvoudílnou patrovou dispozicí s původními interiéry s klenbami v přízemí a v patře v černé kuchyni; jádro mlýna čp. 18, sýpka v čp. 7 s plackovými klenbami v patře, chlévy v čp. 15 klenuté plackami, nevelký klenutý interiér pod výměnkem v čp. 6, sklepy v čp. 7 a 13, sklípky v čp. 1 a 16, stodoly

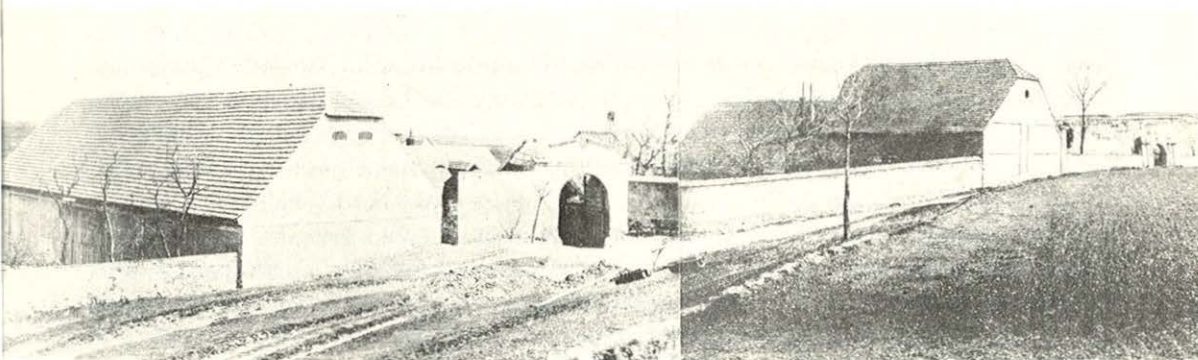

Praha 6 — Lysolaje. Interiér vsi v pohledu ze druhé pravobřežní terasy potoka k severu. Vlevo stodola při čp. 4, vpravo usedlost čp. 4, pod nimi náves s kaplí. Snímek patrně z roku 1922.

v čp. 13 (zde se zachovala i s původním krovem, plaménkovitými okénky ve štítu a úpravou fasád), 4, 7 a 15 (zachovány ve zdivu) a v neposlední řadě kaplička na návsi. Z viničních domků je v jádře zachováno patrně pouze čp. 37.

Hodnotný je také soubor pozdně klasicistních staveb, pravděpodobně vesměs z padesátých let 19. století, který reprezentuje jednotlivé typologické druhy: radikální přestavba obytného stavení při čp. 5 (s ponecháním zdiva v přízemí, s dispozicí ovlivněnou návazností na barokní sýpku), stodola v čp. 6 (téměř neporušeně dochovaná, s původním krovem i částečně obnovenými fasádami, s letopočtem 1855) a chlévy v čp. 1 (klenuté stlačenou valenou klenbou s pětibokými výsečemi). Slohově sem patří také kaple v Houslích z roku 1863.

Praha 6 — Lysolaje. Zástavba třetí pravobřežní terasy potoka, pohled od jihozápadu. Podél cesty zleva doprava usedlost čp. 6 (pozdně klasicistní stodola z roku 1855 a barokní brána) a dvůr čp. 5 (raně barokní sýpka, brána a stodola z přelomu 17. a 18. století). Obě brány již neexistují. Snímek patrně z roku 1922.

Praha 6 — Lysolaje. Interiér barokního původně patrně vinného sklepa v bývalém emfyteutickém dvoře (čp. 5). Nejpozději z 1. třetiny 16. století. Snímek z roku 1987.

Ve druhé polovině 19. století docházelo převážně k přestavbám. V Lysolajích je zastoupena celá řada typů, konstrukcí i dispozic z uvedeného období. Upozorňujeme na přestavby obydlí čp. 7, 13 a 18 (mlýn), na novostavby vil na vinicích čp. 28 a 22 (s bohatší eklektickou fasádou) a na přestavby, respektive novostavby hospodářských budov (horní části stodoly čp. 4, 7 a 15, interiéry chlévů čp. 5 a 15, novostavba kolny a sýpky čp. 13, kolna v čp. 7).

Z rámce vesnické architektury vybočuje kolonie dělnických domků Kolonka, budovaná podle dvorem na svahu mezi druhou a třetí pravobřežní terasou potoka v období mezi dvěma válkami. V původní podobě se z nich víceméně dochovala čp. 113, 118, 122, 123 a 127; některé domky měly dvoudílné, jiné trojdílné dispozice.

Jak je patrné ze starých fotografií Lysolají, patrně z roku 1922,³⁰ mělo jádro vsi v období mezi dvěma válkami ráz, který mu vtiskly klasicistní stavební úpravy první poloviny 19. století (když pomineme tehdy ještě stojící barokní brány u čp. 5 a 6). Budovy jednotlivých usedlostí měly většinou klasicistní fasády, často s datovací destičkou, usedlosti ještě měly klasicistní brány.

Ve 20. století se v Lysolajích staví převážně mimo historické jádro vsi, nicméně, především po druhé světové válce, došlo k některým negativním zásahům, které znamenaly ochuzení architektury vsi. Došlo k demolici usedlosti čp. 14 v centru vsi, na levobřežním předpolí mostku, v exponované poloze. Na jejím místě stojí typová prodejna n. p. Potravin, jejíž architektura působí rušivě. Trojice z bývalých statků a dvůr jsou pod správou národních podniků a u některých budov tu dochází k chátrání, zvláště u bývalého dvora, kde raně barokní sýpce a obytnému stavení s významným předbělohorským jádrem hrozí zánik. Také usedlosti v soukromém majetku více či méně chátrají. Politováníhodný je zvláště zánik klasicistní stodůlky u čp. 16, v dominantní poloze. Příznivě lze naproti tomu hodnotit obnovení fasád několika staveb: stodoly a brány dvora, branky u čp. 4, stodoly u čp. 6 a kapličky.

Historické jádro Lysolají představuje pozoruhodný soubor s řadou hodnotných architektur v překrásné konfiguraci terénu na několika terasách ve svazích údolí potoka. Vzhledem k architektuře jednotlivých budov i vzhledem k celku patří jádro vsi mezi nejhodnotnější soubory vesnické architektury v rámci Prahy.

Ďáblice, dnes součást Prahy 8, leží na severním okraji hlavního města Prahy, na severovýchodním úpatí vrchu Ládví. Krajina, ve které ves leží, nepatří pražské kotlině; je orientována k severu a lze ji zahrnout k Mělnicku. Jádro původní vsi leží v kotlině pod Ládvím. Směrem od vesnice svah stoupá k jihu, k západu a mírně k severu. Rovinu, respektive mírnou svažitosť lze rozpoznat směrem na východ, k bývalému mlýnu a k nedalekým Čakovcům a Letňanům.

Původní zástavba leží u křižovatky dvou cest: bývalé mělnické, probíhající severojižně a tvořící na východě tangentu zástavby usedlostí kolem návsi (dnešní Ďáblická ulice), a cesty mezi Čakovcemi a Chabry, která do Ďáblic přichází od východu.

Na katastru Ďáblic lze sledovat téměř nepřetržité osídlení již od neolitu. Pozoruhodné jsou náhrobní kameny s křesťanskými symboly z doby hradištní, nalezené v cihelně.³¹ Nejstarší zpráva o Ďáblicích (Davlicích) je z roku 1253.³² Tehdy ves daroval Václav II. křižovníkům s červenou hvězdou. S tímto řádem jsou pak dějiny vsi spojeny 700 let. V letech 1344 a 1406 je zmiňován commendator v Ďáblicích,³³ v roce 1438 je tu připomínán dvůr (curia feudali).³⁴

Sředověká ves se dvorem je totožná se vsí dnešní. Stávající, ne zcela pravidelná návěs dovoluje se značnou pravděpodobností rekonstrukci předbělohorské návsi jako obdélníku o rozměrech přibližně 170×50 metrů, protáhlého ve směru západ—východ, kterým procházela zmíněná cesta od Čakovic do Chabru po úhlopříčce ze severovýchodního do jihozápadního rohu. Jižní strana návsi je tvořena usedlostmi na mírné terase. Čp. 15, nejzápadnější z nich, předstupuje oproti ostatním usedlostem směrem do návsi; obytné stavení této usedlosti z doby kolem roku 1800 však stojí ještě v předpokládané linii jižní návěsní fronty. Protější sever-

ní stranu návsi zabírá dvůr. Zhruba v původní severní linii návsi vyvěrají dva silné prameny spojující se ve vodoteč, která zásobovala vodou bývalý mlýn. Východní z pramenů napájí přilehlý rybník. Úzkou východní a západní stranu návsi tvořila patrně původně vždy jediná usedlost. Západní z nich byla snad nápravnickým gruntem, uváděným v 16. století. Jeho lokalizace není však zatím zcela prokazatelná. V jižní frontě návsi byly původně asi jen čtyři usedlosti; mezi druhou a třetí usedlostí, proti pastoušce vysunuté do návsi, byl patrně průhon, zlikvidovaný výstavbou chalupy č. 18. Z jihovýchodního koutu návsi vycházel další průhon, zrušený a zastavěný až v poslední čtvrtině 18. století při zřízení usedlosti čp. 33. Panský dvůr na nepravidelném, přibližně lichoběžném půdorysu, byl již na přelomu 17. a 18. století nezvykle veliký (plocha kolem 2,5 ha — počítáno bez zahrady). Vjezd z návsi vedl asi v jedné třetině délky jeho jižní strany počítáno od západu, ze severozápadního rohu návsi, v místě dnešní zazděné brány, která leží v průhledu cesty od jihozápadu do vsi. Podle pohledové mapy Ďáblic z přelomu 17. a 18. století³⁵ už tehdy v místech dnešní brány existovala klenutá brána. Jižní fronta dvora je na této mapě zachycena v linii. Na pohledové mapě z roku 1756³⁶ je již dvůr zachycen s jižním okrajem expandovaným do návsi, tedy v dnešní podobě. Proto se zmíněná brána ocitla v zazubení a ustupuje z návesní fronty. V jihovýchodním cípu dvora, mezi návší a cestou, je pozemek s rezidencí a kaplí, který měl patrně oválný tvar a kde jistě stála tvrz zmiňovaná k roku 1620.³⁷ Lze vyslovit domněnku, že na místě tvrze stálo sídlo komendátora již ve 14. století, snad již tehdy s opevněním. Zmíněný rybník na jižním okraji dvora snad souvisí se zaniklým opevněním zmíněné tvrze. Další vjezd do dvora byl v době před Bílou horou patrně v místě dnešního vjezdu od východu, v prodloužení cesty z Čakovic, v těsné blízkosti tvrze.

Ze středověkých staveb se v Ďáblicích patrně nedochovalo nic, snad kromě částí zdíva rezidence dvora, což však bez podrobnějšího průzkumu nelze prokázat. Obsahuje-li dnešní stavba pozůstatky starší budovy, a to je vzhledem k nepravidelnostem půdorysu velice pravděpodobné, pak jde nespíše o zbytky renesanční tvrze.

Obraz vsi je zachycen k roku 1539 v *Gerichtsbuch der Spitalfelder*, kde je uvedeno pět hospodářů. Urbář z roku 1550 dokládá pět gruntů, jednu nápravu, kovárnou a krčmu. Urbář z roku 1610 zachycuje o jeden grunt a o jednu chalupu více. Dále je zde uveden vrchnostenský dvůr a mlýn, rybník v ohradě za dvorem u silnice na Mělník,³⁸ tedy patrně v obvodu zahrady severně za dvorem nebo snad na místě dnešního čp. 28 mezi dvorem a mělnickou silnicí.

Berní rula z roku 1654 uvádí deset gruntů (příčemž jeden z nich byl výrazně menší), jednu chalupu a jednu zahradnickou usedlost, která byla rozbořená a pustá.³⁹ U další pusté usedlosti, uváděné v Ďáblicích jako díl ouřadu šestipanského v Novém Městě,⁴⁰ se jednalo pravděpodobně o Satalice, nikoli o Ďáblice. Podobně popisuje Ďáblice gruntovní kniha z roku 1618.⁴¹ Na základě srovnání obou pramenů se zdá, že ve vsi ve druhém desetiletí 17. století přibyl jeden až dva grunty.

Pohledová mapa Ďáblic z přelomu 17. a 18. století zachycuje s větší přesností zvláště vrchnostenské stavby. Je zde kovárna na mělnické silnici (která odpovídala dnes již neexistujícímu čp. 26 na křižovatce silnice na Mělník a cesty do Čakovic), mlýn a dva přilehlé rybní-

ky, dvůr a rozsáhlá zahrada, oboje odpovídající dnešní situaci. Ovčín na úpatí Ládví ještě neexistoval. Rybník, zmiňovaný urbářem z roku 1610, zde chybí. Dnešní rybník je na mapě ve dvoře. Trojmlatá stodola na severní straně dvora i stavení na východní straně dvora odpovídají svou situací dnešním stavbám. Rezidence je zachycena jistě poněkud schematicky, ale zato v podobě před přestavbou v polovině 18. století. Je patrová, s vížkou nad severním křídlem. Uvnitř okrsku s rezidencí je zajímavá věžovitá stavba s mansardovou střechou. Rozvrh usedlostí je zachycen patrně dosti schematicky a totéž se ještě více týká podoby staveb v usedlostech, převážně přízemních, se sedlovými i valbovými střechami. Zajímavá je situace objektu v místech dnešního čp. 6, který se zdá odpovídat zahradnické nebo chalupnické usedlosti, o kterých se zmiňuje berní rula.

Představu o vsi v polovině 18. století poskytuje tereziánský katastr z roku 1757 a další pohledová mapa Ďáblic z roku 1756. Tereziánský katastr dokládá v Ďáblicích patnáct usedlostí, z toho osm velikých (odpovídá berní rule), dvě střední a pět menších,⁴² panský hostinec, ovčín, kovárnu a mlýn o dvou kolech.⁴³ Vznik ovčína ve svahu Ládví je tak položen mezi obě pohledové mapy vsi, patrně do první poloviny 18. století. Pohledová mapa z roku 1756 ho zachycuje jako protáhlou stavbu se sedlovou střechou a s vraty ve východním štítovém průčelí. Mlýn je na této mapě zakreslen jako roubený. Ve dvoře je znázorněna pětimlatá stodola přibližně o rozměrech dnešních stodol. Rezidence je zachycena kupodivu schematicky — nelze vyloučit, že byla ještě ve stavu přestavby. Mezi ní a rybníkem ve dvoře je znázorněn park. Uprostřed dvora je zahrádka. Zajímavé jsou dvě roubené stavby a studna ve dvoře a veliký přístřešek rámové konstrukce v zahradě za dvorem.

Josefínský katastr z roku 1785 uvádí 34 popisných čísel.⁴⁴ Oproti roku 1756 přibyla vrchnostenská „činžovní chalupa“ čp. 27 na severním okraji vsi, s podélným průčelím obráceným k silnici. V době po polovině 18. století vznikla také domkářská enkláva na jihozápadním okraji vsi, v poloze na Štamberku. Jde o čísla popisná 4—8 a 12 ve shluku zástavby kolem miniaturního návesného prostoru.

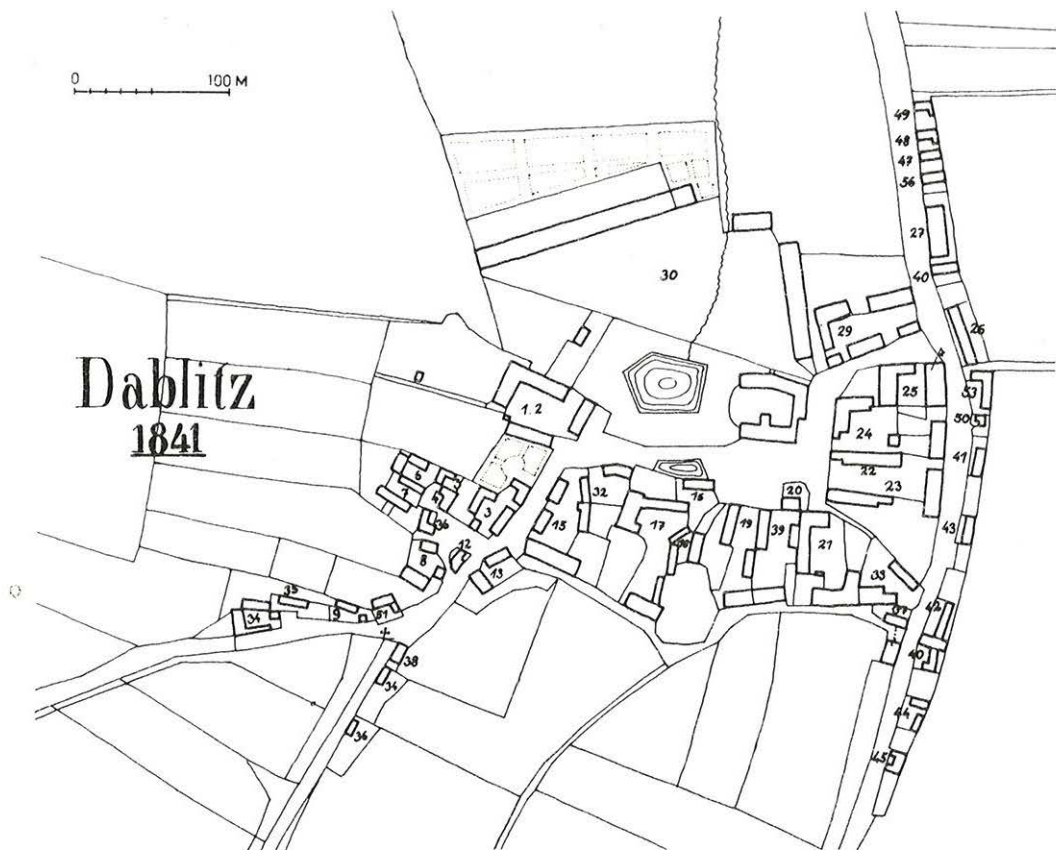
Z barokních staveb se v Ďáblicích dochovaly především stavby vrchnostenské. Klenákem ze zbořené brány s křížovnickým znakem a s letopočtem 1715 je datována novostavba hospody čp. 25, z níž zůstala zachována pouze část dvoulodní konírny, s křížovými klenbami bez pasů do hranolových pilířů. Hospoda s konírnami a bránou byla analogická křížovnické hospodě v Hloubětíně, datované do roku 1711.⁴⁵ Stavba hospody v Ďáblicích na ni bezprostředně navázala. Po ní byl stavěn mlýn v Hloubětíně s obdobným klenákem s letopočtem 1718.

Z budov ve dvoře je nejarchaičtější křídlo na východní straně dvora s ratejnou a chlévem v přízemí a se sýpkou v patře. Ratejna v nejjihnější části přízemí, proti rezidenci, má klášterní klenbu se čtyřmi páry pěticipých výsečí. Dlouhý chlév má stlačenou valenou klenbu, původně s devíti páry třícipých výsečí. Na základě srovnání se stavbami téhož účelu v křížovnickém dvoře v Hloubětíně lze vznik klenby ratejny podle výskytu pěticipých výsečí položit nejdříve do první třetiny 18. století; vznikla až po požáru dvora v roce 1731. Klenba chléva naproti tomu může být i starší — z druhé poloviny 17. století (obdobná stavba jako dnešní je zachycena již na nejstarší pohledové mapě Ďáblic z přelomu 17. a 18. století). Vznik celé budovy v době po roce 1731 však rovněž nelze vyloučit. Rezidence s kaplí ve východním křídle je ve

své dnešní pozoruhodně pozdně barokní podobě dílem přestavby po zmíněném požáru a je datována svěcením kaple v roce 1755. Patrová stavba rezidence má původní dispozici, interiéry (v přízemí stlačené valené klenby s pěticípými, výjimečně třícípými výsečemi a s plackami, v patře rovné podhledy se štukovými zrcadly), schodiště, krov mansardové střechy a z větší části také podobu fasád. Kaple má v interiéru navíc fresky. Patrně o málo mladší, ze třetí čtvrtiny 18. století, je budova konírny, stojící přes nádvoří proti rezidenci, s pozoruhodným stlačeně zaklenutým rozlehlým interiérem.⁴⁶ Dílem pozdně barokní přestavby dvora bude pravděpodobně i dochovaný sklep v jeho jihozápadní části, s plackovou a valenou klenbou. Ve druhé polovině 18. století vznikla z iniciativy vrchnosti také plastika, dnes druhotně umístěná na návsi (z roku 1767) a jižní brána dvora, patrně ze závěru 18. století, na místě starší brány.

Rustikálních staveb se v Ďáblicích z období baroka dochovalo málo. Obtížně datovatelné je jádro bývalého domu usedlosti čp. 1, která zřejmě byla nápravnickým gruntem. Vznik dnešní stavby o třídlínné dispozici, se zápražím na severní straně, lze s největší pravděpodobností

Praha 8 — Ďáblice. Jádro vsi podle mapy stabilního katastru z roku 1841. V originále všechny stavby značeny červeně.

Praha 8 — Ďáblice. Okrsek pozdně barokní rezidence ve dvoře (čp. 30), pohled od západu. Vlevo rezidence, vpravo konírna, uprostřed kaple s vížkou. Padesátá léta 18. století. Snímek z roku 1988.

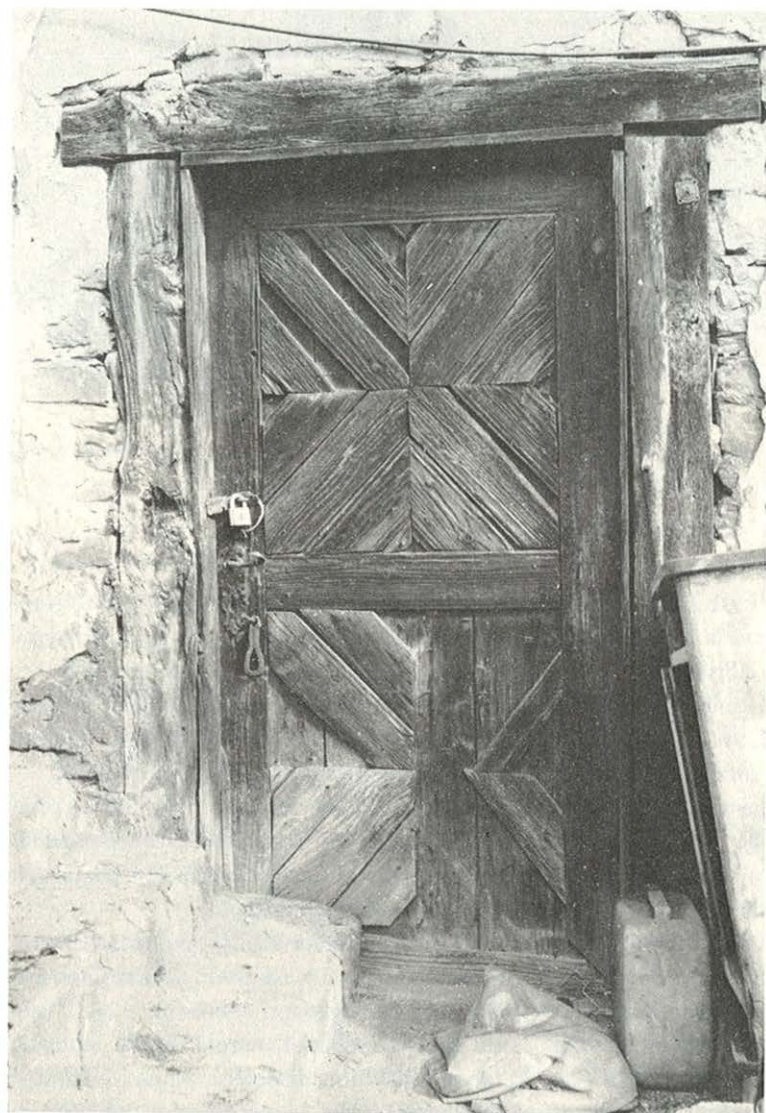
klášť do 17.—18. století, i když ani vznik v období před Bílou horou nelze zatím zcela vyloučit. Barokního původu mohou být v Ďáblicích mimo jmenované stavby snad i některé sklepy (zvláště u čp. 23) a části zdiva budov.

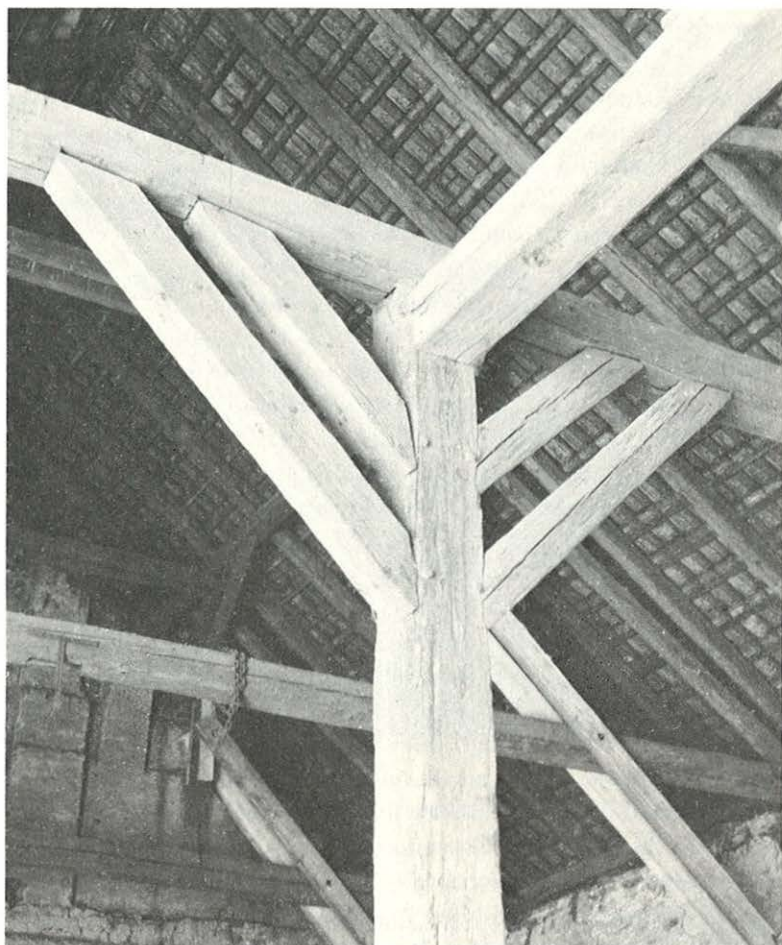
Velký rozmach zaznamenala ves v období klasicismu, tj. od konce 18. do poloviny 19. století. Mapa stabilního katastru v Ďáblicích k roku 1841 zachycuje 59 popisných čísel.⁴⁷ Oproti konci 18. století došlo k rozdělení tří usedlostí v jižní frontě návsi (čp. 15 na čp. 15 a 32 — před rokem 1777, čp. 21 na čp. 21 a 33 — před rokem 1788, čp. 19 na čp. 19 a 39 — před rokem 1825). Vzniklo více než dvacet domkářských staveb ve třech rozdílných polohách: u ovčína, na rozvidlení cest na jihozápadním okraji zástavby, a největší počet (14 popisných čísel) podél mělnické silnice, na její východní straně.

Ze staveb z období klasicismu se v Ďáblicích dochoval ucelený soubor, zahrnující téměř všechny typologické druhy. Obydlí usedlosti se dochovalo v čp. 15, ušetřené pozdně klasicistní přestavbou (patrové, o třídlílné dispozici s plackami a mansardovou střechou), v čp. 3 (původně přízemní, o třídlílné dispozici), v čp. 1 a 2 (jde o východní patrové křídlo zástavby usedlosti se stlačeně klenutou světnicí), v čp. 21 (atypická třídlílná dispozice, plackové klenby) a v čp. 39, nyní 21 (patrové, třídlílná dispozice, klášterní klenby — patrně až z doby kolem

roku 1850). Z hospodářských staveb se dochovaly sýpky v čp. 3 a v čp. 15 (pozdně klasicistní, se stlačeně klenutými prostory v patře). Chlévy se zajímavými klenbami a s velikou sýpkou v patře existují v čp. 1 a 2. Chlévy z období klasicismu jsou v Ďáblicích v čp. 3 (původně přízemní, se stlačenou klenbou a plackami) a v čp. 15 (pozdně klasicistní, velikých rozměrů,

Praha 8 — Ďáblice. Obytné stavení chalupnické usedlosti čp. 8, detail klasicistních vstupních dveří do východní místnosti v přízemí. Kolem roku 1800. Snímek z roku 1988.

Praha 8 — Ďáblice. Jedna ze stodol v bývalém panském dvoře (čp. 30), detail klasicistní rámové konstrukce zavětrované dvojími pásy. První polovina 19. století. Po roce 1987 zlikvidováno.

jeden s neckovou klenbou segmentového průřezu, druhý s klenbou segmentovou). Klasicistnímu chlévu náležel také interiér pojatý do západního křídla obydlí čp. 21 se čtveřicí placek mezi dvojicí stlačených protínajících se pasů (obdobný je částečně dochován pod sýpkou v čp. 1 a 2). Z klasicistních stodol se v usedlostech dochoval pouze fragment v čp. 15 a představěná stodola u čp. 17. Ve dvoře však stojí pět klasicistních vrchnostenských stodol, až do nedávné doby intaktně zachovaných. Každá z nich je jednomlatá, mezi mlatem a oplotněmi měla vždy sloupek pod vazným trámem se zavětrováním zdvojenými pásy.

Z drobných chalupnických staveb z přelomu 18. a 19. století stojí dvě pozoruhodné patrové stavby čp. 6 a 8. Obě mají hospodářské přízemky s chlévy, v čp. 8 o dvoudílné, v čp. 6 o třídílné dispozici, se stlačenými klenbami. Patra byla obytná, vždy o třídílné dispozici, v čp.

8 s dochovanou klenutou kuchyní a s původním interiérem světnice s plochým omítaným stropem. Obě stavby mají dochovány dvojce originální dveře. Původní dvoudílné přízemí se stlačenou klenbou a s plackami má také patrový domek čp. 51. Pozoruhodně dochovaný je přízemní domek čp. 53, o třídílné dispozici s plackovými klenbami, stlačeně klenutým sklepem pod komorou a s kolmým hospodářským křídlem. Jsou dochována podstatná klasicistní jádra dalších domkářských staveb: čp. 38 a 57, čp. 44, čp. 47—49, většinou přízemní o třídílné obytné části, někdy se sklípkem. V druhé polovině 20. století zaniklo poslední roubené stavení v Ďáblicích — domek čp. 36, postavený patrně na počátku 19. století.⁴⁸

Z pozdně klasicistních staveb z doby kolem poloviny 19. století znovu připomínáme novostavbu usedlosti čp. 15, obytné stavení usedlosti čp. 39 (dnešní 21) a 29 (dnešní 28).

Období eklektického slohu druhé poloviny 19. století a doby kolem roku 1900 nepřineslo územní růst vsi, znamenalo však rozsáhlé přestavby jednotlivých usedlostí. Kompletní přestavbou prošla v době kolem roku 1850 jako první zmíněná usedlost čp. 15. Pak došlo na jižní a východní frontu zástavby: čp. 18, 19, 39 (dnes 21), 21, 33 (dnes 22), 23, 24 a 28. Z eklektických obydlí usedlostí vzniklo čp. 19 a 21 (západní křídlo), výraznou přestavbou prošlo východní obytné stavení v čp. 1 a 2, kde vzniklo pozoruhodné eklektické schodiště. Těžiště stavební činnosti eklektického období spočívá v budování hospodářských staveb. Samostatná nevelká sýpka se dochovala v čp. 23, v kombinaci s chlévy, maštali a seníkem v čp. 19, nad chlévem u čp. 39 (dnes 21) a v kombinaci s kolnou a seníkem v čp. 24. Ze samostatných chlévů je nejhodnotnější chlév u čp. 23, veliký, kompletně zachovaný s původními fasádami dělenými do slepých arkád. Interiér je klenut segmentově do stlačených pasů. V polopatlře byl seník. Pozdně eklektický je veliký chlév v křížovnickém dvoře s reznou cihlovou plastickou fasádou. Zbytek starého ovčína (čp. 10) je rovněž eklektický, třítraktový, se segmentovými klenbami. Pozoruhodný je ucelený soubor stodol u čp. 2, 17, 18, 19, 39, (dnes 21), 21 (z roku 1881), 33 (dnes 21), 23, 24 a 28, a pozdní stodola při čp. 3 (z roku 1907). Většina z nich má původní fasády, často dělené do slepých arkád. Z dalších eklektických staveb připomeňme brány (čp. 3, 7, 19 a 33), kapličku nad sochou na návsi a mlýn (čp. 31 východně od jádra vsi, s letopočtem 1878).

V období první republiky stavební dění v historickém jádru vsi téměř ustalo s výjimkou stavby školy na návsi, na místě zbořeného statku čp. 17. Tato velká dvoupatrová budova vytvořila novou dominantu vsi, která se především uplatňuje v dálkových pohledech. Zástavba v období první světové války a po ní začíná pokrývat pozemky kolem silnice na Mělník a jižně od pásu usedlostí. V období první republiky zástavba rodinnými domky pokračuje směrem k východu, jihu a jihozápadu; zde v pásu až k bývalému ovčínu.

Druhá polovina 20. století přinesla několik negativních zásahů do historického fondu zástavby. Jde o demolice několika významných barokních staveb (hospody, kovárny a obydlí dělníků — tzv. činžovní chalupy), ale především o chátrání řady staveb, někdy i bez nejnutnější údržby (zvláště nepříznivý je stav hospodářského stavení se sýpkou usedlosti čp. 1 a 2 s částečně zborcenými stropy a klenbami).

Přes tyto skutečnosti zůstává jádro Ďáblic dosud zachováno jako pozoruhodný ucelený soubor staveb obzvláštní ceny. Mimořádně hodnotná je sama situace zástavby se středověkou

Praha 8 — Ďáblice. Eklektický chlév usedlosti čp. 23, pohled ze dvora od severovýchodu. Druhá polovina 19. století. Snímek z roku 1988.

dispozicí s usedlostmi a panským dvorem kolem návsi, s enklávou vzniklou kolem barokního ovčína, s mlýnem se zrušenými rybníky, jejichž původ spadá nejpozději do přelomu 16. a 17. století, a s domkářskými enklávami barokního a klasicistního původu.

Mezi jednotlivými stavbami vyniká především soubor neobyčejně kvalitních barokních staveb dvora s rezidencí, kaplí, konírnou, budovou se sýpkou a ratejnou, bránou, sklepem a ohradní zdí. Sem náleží také raně barokní konírna bývalé panské hospody a pozdně barokní socha na návsi. Z vesnických staveb jsou mimořádně hodnotné soubory budov usedlostí čp. 1 a 2 (původní dům usedlosti barokního původu, pozdější klasicistní obydlí s původními klenbami a především devastovaná klasicistní budova se sýpkou), čp. 15 (klasicistní obydlí s původními klenbami a mansardovou střechou, pojaté mezi pozoruhodně pozdně klasicistní hospodářské budovy), čp. 21 (obytné stavení s klasicistním jádrem s původními klenbami a eklektická stodola), čp. 23 (sklep patrně barokního původu a eklektický chlév a stodola s pozoruhodnými fasádami) a čp. 3 (obvodové konstrukce klasicistní sýpky, klasicistní chlévy a jádro obydlí, eklektická stodola). Z jednotlivých staveb v usedlostech je mimoto pozoruhodné zvláště eklektické hospodářské stavení čp. 19. Mezi stavbami drobných chalupníků má nadprůměrnou hodnotu stavení čp. 8 (s výjimkou krovu dochované téměř intaktně v podobě z doby kolem roku 1800) s kolmým pozdně klasicistním křídélkem. Hodnotné je rovněž sta-

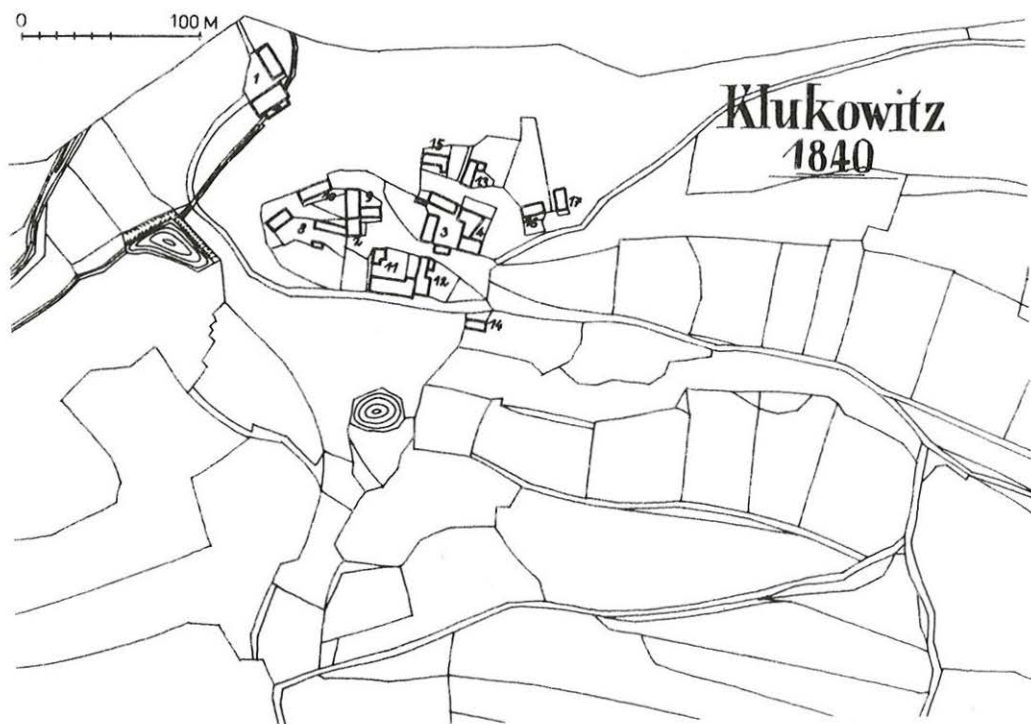
vení drobné chalupy čp. 6 s původní dispozicí, konstrukcemi i detaily z doby kolem roku 1800. Mezi domkářskými stavbami mají největší hodnotu klasicistní čp. 53 a 51, s původními dispozicemi, konstrukcemi i interiéry. Vynikající součástí dochovaného architektonického fondu historického jádra vsi jsou stodoly, a to jak stodoly dvora, tak jednotlivých usedlostí. Vytvářejí ucelený, téměř úplně dochovaný soubor (chybí pouze část stodoly u čp. 15), oddělující jádro vsi od pozdější zástavby, která se rozrůstala směrem k jihu.

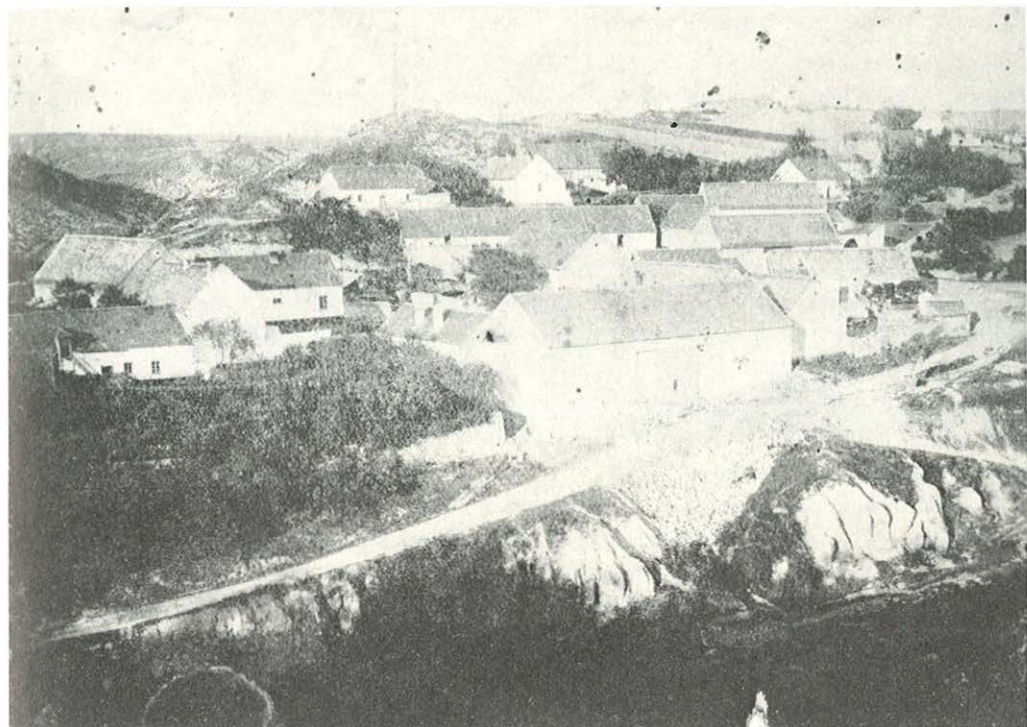
Ďáblice jsou hodnotným souborem venkovské architektury, který by pro svou ucelenost, stáří i architektonické kvality zasluhoval zachování a rehabilitaci.

Osada Klukovice (katastrální obvod Praha 5 — Hlubočepy) leží jihozápadně od centra města v Prokopském údolí. Jádro zástavby, sestávající asi z dvaceti popisných čísel, je situováno na jednom ze dvou ostrohů na jižní straně soutoku Prokopského a Dalejského potoka. Mezi uvedenými ostrohy stojí klukovický mlýn. Na protější straně nad údolím se prostírá Butovické hradiště.

U cesty, stoupající z údolí, stojí mlýn. Cesta z jihu konturuje ostroh s jádrem zástavby.

Praha 5 — Klukovice. Obec podle mapy stabilního katastru z roku 1840. V originále všechny stavby značeny červeně.

Praha 5 — Klukovice. Celkový pohled na jádro zástavby od jihozápadu. Snímek z doby kolem roku 1900 (před rokem 1909).

Z této cesty pak teprve odbočuje přístup mezi jednotlivá stavení. Z místa odbočky vychází k severovýchodu jiná cesta, na jejíž severní straně stojí několik dalších stavení.

Klukovice jsou prvně zmiňovány roku 1342 jako královské léno dvorních šenků. Pak se držitelé střídali. K roku 1421 je zde zmiňován dvůr (curia), zabraný pražany. Od počátku 16. století je doloženo držení Klukovic postupně v rukou několika pražských měšťanů. Roku 1542 je zde zmiňován poplužní dvůr.⁴⁹

Středověký dvůr jistě zabíral přibližně oválnou plochu ostrožny, nad kterou se na severovýchodě zvedá vyšší terasa. Ze středověkých staveb se průzkumem nepodařilo prokázat žádné pozůstatky.

Nejstarší částí zástavby ostrožny je dvoupodlažní budova s podélnou osou ve směru severojižním, mírně zalomená (dnešní čp. 302 a část čp. 309). Spodní podlaží jižní části (čp. 302) má stlačenou valenou klenbu s vrcholnicí rovnoběžnou s podélnou osou budovy a za širokým vstupem s třícípou výsečí.⁵⁰ V přilehlé severní části budovy (západní křídlo dnešního čp. 309) je ve spodním podlaží sklepení, zaklenuté stlačenou valenou klenbou se stopami prken po šalování, s vrcholnicí rovnoběžnou s příčnou osou budovy. Vznik stavby lze podle tvaru kleneb a s ohledem na historické zprávy s rezervou datovat do 16. století, přičemž zatím nelze rozhodnout, zda obě části nejsou různě staré (vzhledem k mírnému zalomení půdorysu).

Rovněž části svrchního podlaží (úroveň podlah severní a jižní části je posunuta téměř o půl patra) mohou být současné se zdívkou spodního podlaží, nelze to však zatím prokázat. V západní stěně čp. 302 jsou ve vrchním podlaží dochována boční ostění zazděného otvoru, patrně vstupu, z doby před raabizací na konci 18. století.

Před Bílou horou, mezi lety 1599 a 1620, vznikl klukovický mlýn, nyní nazývaný Horův mlýn čp. 301, z jehož renesanční, respektive manýristické podoby se dochovaly podstatné části.⁵¹ Jde o patrovou mlýnskou budovu s původním, pouze v čarách provedeným sgrafitem, a s dalšími detaily (původní okénko s trámkovým ostěním). Mlýn měl tehdy pravděpodobně dvě kola.

O situaci a zvláště o rozsahu středověké a předbělohorské vsi lze bez archeologického průzkumu vést pouhé dohady. Nepříliš rozsáhlá zástavba snad navazovala na dvůr a pokračovala po ostrohu směrem k východu.

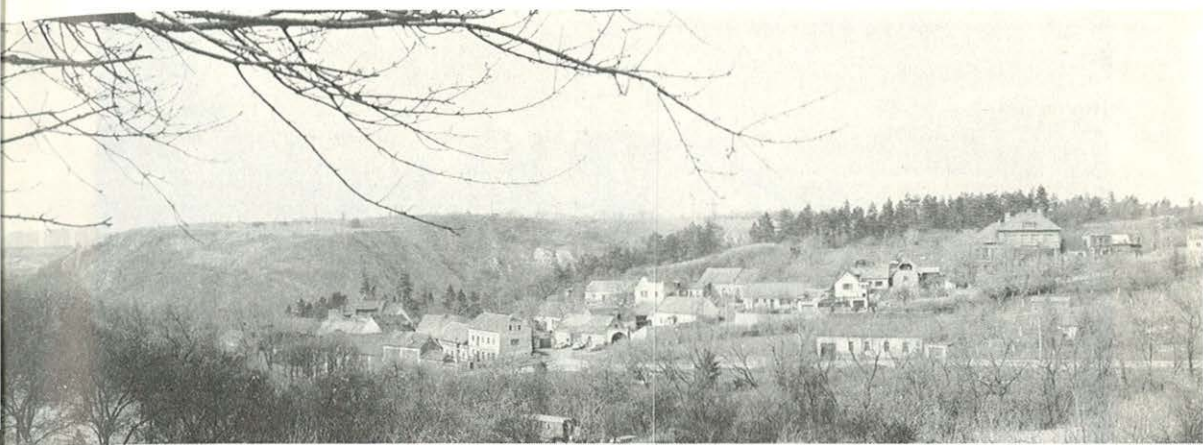
Po Bílé hoře koupil Klukovice Pavel Michna z Vacínova. Zdá se pravděpodobné, že dvůr i mlýn byly poškozeny za válečných operací v pražském okolí v době třicetileté války.⁵² V roce 1658 se ves dostala do držení jezuitské Klementínské koleje. Potom zde lze předpokládat stavební dění, zvláště došlo-li skutečně za války k poškození budov. Raně barokní přestavba je doložena u klukovického mlýna letopočtem 1684 na dřevěné hranici v mlýnici. Úprava se týkala interiéru. Provoz byl patrně změněn tím, že došlo ke zrušení jednoho kola. Mlýnice pak mohla být zmenšena vestavěním traktu se dvěma místnostmi. Nově patrně vznikly dřevěné konstrukce (stropy a zmíněná hranice).

U stavení bývalého dvora nelze barokní stavební činnost zatím blíže specifikovat.

Na pevnější půdě stojíme až ve druhé polovině 18. století. V roce 1781 došlo k raabizaci dvora. Před tím tvořily osadu čtyři popisná čísla: mlýn (čp. 1), dvůr (čp. 2) a dvě dominikální chalupy (čp. 3 a 4).⁵³ V roce 1781 byly vysazeny na ploše bývalého dvora usedlosti čp. 2 a 8 a čp. 5—7 patrně mimo rozsah dnešní osady. „Novým“ usedlíkem v čp. 2 byl bývalý šafář ve dvoře, který pravděpodobně ani nezměnil obydlí. Raabizace byla ukončena před zpracováním josefínského katastru z roku 1785. V letech 1781—1785 byly tak osazeny zbývající čtyři usedlosti čp. 9—12.⁵⁴ Tehdy také asi vznikla na jižní straně cesty obecní pastouška, která byla označena snad o trochu později čp. 14. Josefínský katastr zároveň už v Klukovicích neuvádí čp. 5—7 a zdá se pravděpodobné, že tyto objekty byly připojeny k jinému katastru. Po raabizaci bylo tedy v místech bývalého dvora osm nevelkých emfyeutických usedlostí.

Z architektury těchto staveb se dochovalo jen málo. Kromě čp. 2 a čp. 9, jejichž budovy obsáhly části starší stavby, se z nich pravděpodobně dochovalo několik skřípků (u čp. 303, 308, 310 a snad také u čp. 304) a patrně části zdí v dnešních stavbách. Obytné stavby či části staveb měly patrně třídlínnou dispozici, jak lze usuzovat podle čp. 310 a čp. 303. Rozsah hospodářských budov podle mapy stabilního katastru z roku 1840⁵⁵ nebyl velký, chlév a stodůlka byly pravděpodobně sdružovány v jediné budově.

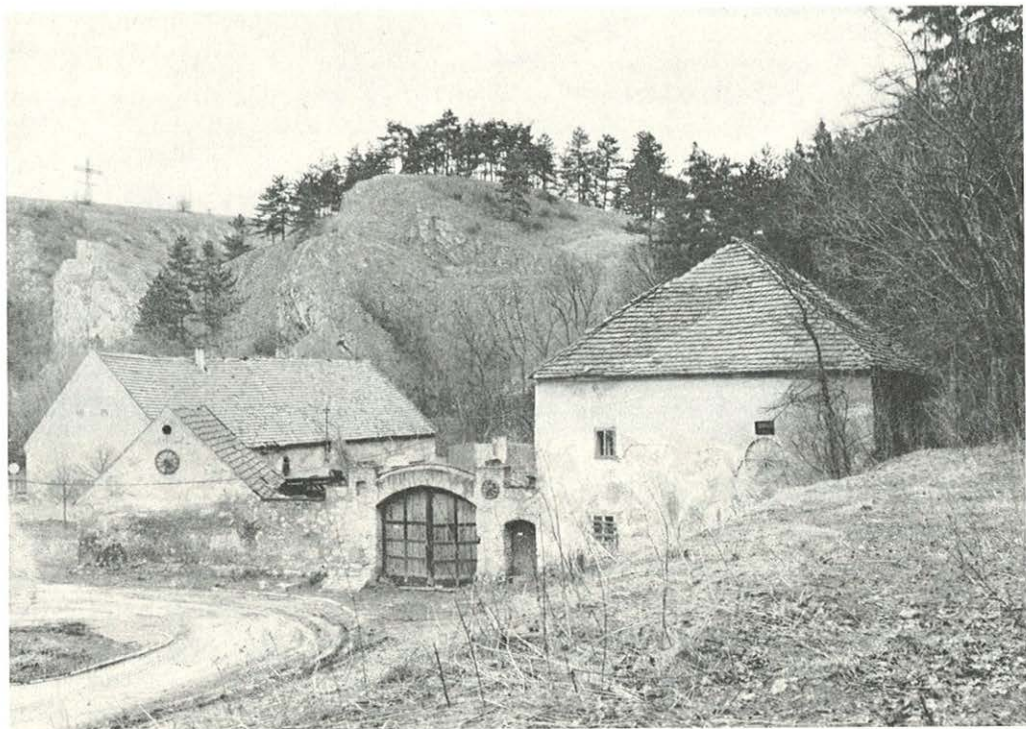
V období od závěru 18. století do doby kolem poloviny 19. století vzniklo v obci sedm domkářských stavení (čp. 13 a 15—20), s výjimkou čp. 19 všechny v severní linii zástavby, na terasce nad ostrožnou a dále k východu. S výjimkou čp. 13, zmiňovaného v roce 1803, vznikla tato stavení až ve třicátých až padesátých letech 19. století (čp. 15 roku 1836, čp. 16

Praha 5 — Klukovice. Celkový pohled od jihovýchodu. Snímek z roku 1988.

Praha 5 — Klukovice. Bývalý mlýn čp. 301, pohled od severu. Vzadu renesanční mlýnská budova z přelomu 16. a 17. století, vpředu bývalá stodola z roku 1879. Snímek z roku 1988.

Praha 5 — Klukovice. Bývalý mlýn čp. 301, pohled od jihozápadu, z násypu bývalého náhonu. V popředí renesanční mlýnská budova. Brána je z počátku 20. století. Snímek z roku 1988.

roku 1839, čp. 17 roku 1839 či 1840, ostatní po roce 1840).⁵⁶ Měly vesměs třídlínnou dispozici s černou kuchyní, zčásti valeně klenutou, zčásti otevřenou do komína, jak se dochovala v čp. 315 a 318. V době kolem roku 1850 došlo také k rozšíření čp. 4, kdy vznikla dnešní pozdně klasicistní brána, prostá, stlačeně překlenutá.

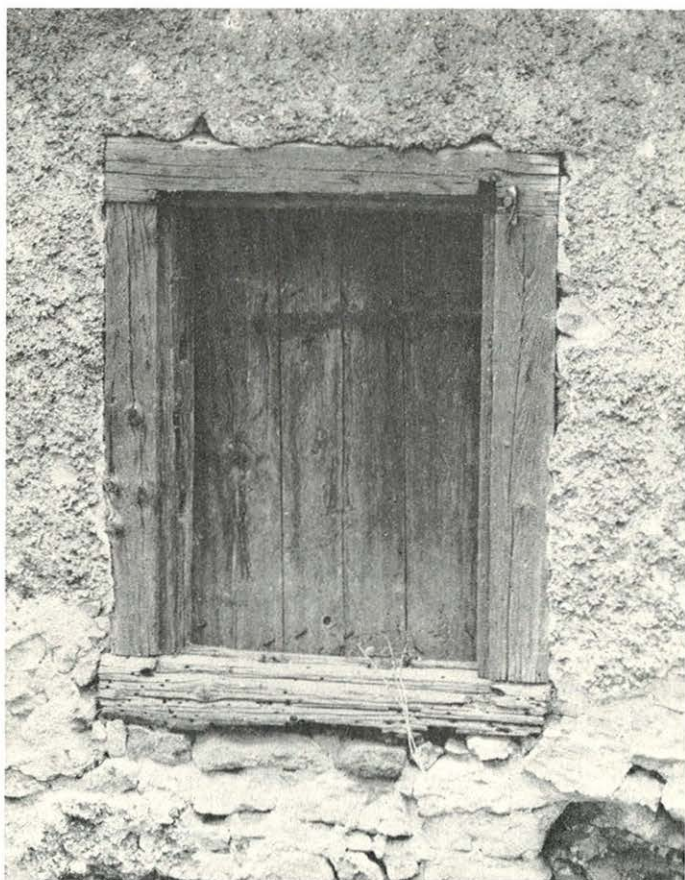
Ve druhé polovině 19. století a v době kolem roku 1900 dochází k přestavbám a k úpravám několika budov: stavby dostaly půdní nadezdívky a jednoduché eklektické fasády. Pozoruhodné je přízemní obydlí o dvoudílné dispozici, napojené na hospodářské stavení čp. 313. Rokem 1879 je datována stodola u mlýna čp. 301, tradiční eklektická stavba. Na přelomu 19. a 20. století došlo ke spojení usedlosti čp. 11 a 12 a k následné výstavbě nové usedlosti, datované ve štítu obydlí letopočtem 1909. Za zmínku stojí zaklenutí stavení čp. 303 zrcadlovými klenbami do pasů a jeho rozšíření na obě strany hospodářskými částmi na konci 19. století.

Přes určité přestavby (zvláště v čp. 308) nepřineslo dění ve 20. století žádnou závažnou změnu v jádru zástavby. V období první republiky vznikl sál hostince pod ostrohem (čp. 305) se zajímavou moderní fasádou a hostinec na východním okraji zástavby (čp. 321). Tři stavení vyrostla na severní straně příjezdové komunikace, jihovýchodně od starší zástavby. V současné době výrazně chýtrá budova bývalého mlýna a je ohrožena zánikem.

Soubor zástavby v osadě Klukovice činí pozoruhodným jednak situace staveb v malebné terénní konfiguraci, jednak vlastní stavební fond osady. Mimořádně hodnotné jsou části stavení bývalého dvora pravděpodobně renesančního původu s původními klenutými interiéry uchované pod čísly popisnými 302 a 309. Velmi cenné je renesanční, respektive manýristické stavení mlýna, s původními sgrafitovými průčelími, uvnitř s barokními konstrukcemi z roku 1684.

V klasicistní zástavbě budované od konce 18. století až do doby kolem poloviny 19. století zaujímají důležité místo všechna v jádře dochovaná stavení (čp. 303, 310, 313, 315, 316 a 318), zvláště však domkářská stavení čp. 318 a 315 se zachovanými původními černými kuchyněmi. Klasicistní brána zůstala jediná (u čp. 304), s hodnotným místem v zástavbě vsi.

Praha 5 — Klukovice. Bývalý mlýn čp. 301, detail renesančního okénka v jihovýchodní stěně nad lednicí. Patrná drážka po vnější okenici a dlaby po dřevěné mříži ve svislém i horizontálním trámu ostění. Přelom 16. a 17. století. Snímek z roku 1988.

Mezi eklektickými stavbami vyniká úprava stavení čp. 303 s klenutými interiéry a dvoudílné obydlí v severním křídle čp. 313.

Rámovány překrásnou přírodou Prokopského údolí jsou Klukovice jako celek cenným útvarem s pozůstatky středověké situace, s charakteristickou dispozicí a s několika památkově hodnotnými budovami.

POZNÁMKY

- 1 Všechny tyto průzkumy byly prováděny od roku 1984 na základě objednávky Pražského střediska a v návaznosti na výsledky revize objektů lidové architektury, které Pražské středisko do roku 1983 provádělo. Od tohoto roku se podle daného plánu zpracovává řada jednotlivých objektů a historických vesnických sídel.
- 1a Děk za tuto i za další zde použité informace patří panu Stříbrnému z čp. 8.
- 2 Profous, A.: Místní jména v Čechách IV. Praha 1957, s. 781.
- 3 Sedláček, A.: Místopisný slovník historický království českého. Praha s.d., s. 1021.
- 4 Profous, A.: o.c., 1957.
- 5 Sedláček, A.: o.c., s.d.
- 6 Berní rula 2. Souhrnný index. Praha 1954. s. 688.
- 7 Tereziánský katastr český. Svazek 3. Dominikál. Praha 1970, s. 403.
- 8 Příslušný úsek plzeňské silnice vznikl v l. 1738—1740, viz Stodůlky (Praha 5), hostinec Bílý beránek čp. 51. SÚRPMO. Historická část, zpracovaná J. Urbanem. Archiv Pražského ústavu.
- 9 Tereziánský katastr český. Svazek 2. Rustikál (kraje K—Ž). Praha 1966, s. 312—313.
- 10 SÚA Praha, JK 5645.
- 11 SÚA Praha, IS Rak. 412.
- 12 Plán ve stavebním archivu MNV.
- 13 Sdělení pana Stříbrného.
- 14 Líbal, D. — Charvátová, I. — Ječný, H.: Kartogram stavebního vývoje obcí užšího rayonu Prahy. Lysolaje. SÚRPMO 1956. Archiv SÚRPMO.
- 15 Bernášek, R.: Lysolaje 1227 — 1977. MNV v Praze 6 — Lysolajích, 1977.
- 16 Profous, A.: o.c. II. Praha 1949, s. 705.
- 17 Profous, A.: o.c., 1949.
- 18 Profous, A.: o.c., 1949.
- 19 Líbal, D. — Charvátová, I. — Ječný, H.: o.c., 1956.
- 20 Sedláček, A.: o.c., s.d., s. 579.
- 21 Berní rula 2., o.c., 1954, s. 682.
- 22 Tereziánský katastr český 2, o.c., 1966, s. 299.
- 23 Za tuto i za další informace děkuji panu R. Bernáškově.
- 24 Tereziánský katastr český 2, o.c., 1966, s. 298.
- 25 Tereziánský katastr český 3, o.c., 1970, s. 403.
- 26 SÚA Praha, JK 5513.
- 27 SÚA Praha, SK Rak. 194.
- 28 K roku 1857 dokreslena do indikační skici (SÚA Praha, IS Rak. 194).
- 29 Urban, J.: Lysolaje (Praha 6), čp. 5, dějiny. SÚRPMO 1986. Archiv Pražského ústavu. Za konzultací problematiky architektury dvora v Lysolajích děkuji ing. J. Žizkovi.
- 30 Archiv hl. m. Prahy, A 644—656.
- 31 Líbal, D. — Charvátová, I. — Ječný, H.: o.c., Ďáblice. SÚRPMO 1957. Archiv SÚRPMO.
- 32 Sedláček, A.: o.c., s.d., s. 123.

- 33 Tamtéž.
- 34 Profous, A.: o.c. I. Praha 1947, s. 319.
- 35 SÚA Praha, ŘKř, mapový fond, č. 114.
- 36 Tamtéž, mapa č. 115.
- 37 Sedláček, A.: o.c., s.d., s. 123.
- 38 Všechny v tomto odstavci uvedené údaje přežaty viz pozn. 31.
- 39 Berní rula 18. Kraj Kouřimský I. Praha 1952, s. 182.
- 40 Tamtéž, s. 462.
- 41 Líbal, D. — Charvátová, I. — Ječný, H.: o.c., 1957.
- 42 Tereziánský katastr český 2, o.c., 1966, s. 47.
- 43 Tereziánský katastr český 3, o.c., 1970, s. 246.
- 44 SÚA Praha, JK 2212.
- 45 Obvod Praha 9 — Dějiny Hloubětína. Vydal ONV v Praze 9, 1977; Švec, V.: Doba historická, s. 39.
- 46 Za konzultaci hospodářských staveb dáblického dvora děkuji ing. J. Žizkoví.
- 47 SÚA Praha, IS Křm. 76.
- 48 Za tuto a další informace děkuji panu Holcovi z čp. 6. Viz též pozn. 31.
- 49 Muk, J. — Lancinger, L.: Klukovice čp. 302 (Praha 5), stavebně historický průzkum. SÚRPMO 1986. Archiv Pražského ústavu.
- 50 Tamtéž.
- 51 Muk, J. — Lancinger, L.: Klukovice čp. 301 (Praha 5, stavebně historický průzkum. SÚRPMO 1986.)
- 52 Tamtéž.
- 53 Viz pozn. 49.
- 54 SÚA Praha, JK 5461.
- 55 SÚA Praha, IS Rak. 95.
- 56 Tyto údaje viz Líbal, D. — Charvátová, I. — Ječný, H.: o.c., s.d., Klukovice. SÚRPMO. Archiv SÚRPMO.